

УДК 78(09) (477.51)

О.П.Васюта,

кандидат мистецтвознавства,
доцент, доцент Чернігівського
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти

Регіональне бачення
музичної культури України
в контексті мистецтвознавчих досліджень

Визначення ролі та місця регіонального бачення розвитку художньої культури українського народу на етапі державної незалежності відповідає найважливішим потребам сучасного мистецтвознавства. Це пов'язано з тим, що державницький поступ, започаткований проголошенням Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет України (1990), Акту державної незалежності України (1991), прийняттям Конституції – Основного Закону України (1996) – докорінно змінили життя українського суспільства кінця ХХ – початку ХХІ століття. Трансформація суспільно-економічного та культурно-політичного способу існування суттєво вплинула на різні сфери соціального буття, а окремі, спонукала до вияву нових істотно-змістовних властивостей, відмінних від попередньої стадії історичного розвитку. Останнє стосується і сфери художньої діяльності, яка, в певному сенсі, може ставати еквівалентом розвитку духовної культури в цілому. До того ж, «культурний конфлікт», що виник на зламі двох епох – тоталітарної та демократичної, висунув абсолютно відмінні культурологічні завдання. Тому новітня парадигма культури спонукала до пошуку відповіді за покликом часу не в аналогії минулого, що відходило, а на арені запеклої боротьби різко протилежних світоглядних систем, непростих шляхах утвердження української мови у статусі державної, реконструкції

нормативно-цілісного порядку, що кодувалися в новітніх культурно-духовних реаліях, а особливо у сфері мистецької діяльності. Зокрема, на рівні становлення і розвитку нових художніх напрямків, жанрів і форм мистецьких творів, концептуальних схем і підходів до галузі мистецької освіти, тощо. Поширення «культурного конфлікту» на царину науки, окремо галузі культурології та мистецтвознавства, викликало різні бачення щодо місця і ролі духовної культури в новій соціоструктурі.

Серед сукупності поглядів і розуміння «феномена духовності» виділимо принаймні дві найпоширеніші, з нашої точки зору, інтерпретації. Приміром, розглядаючи глобальні завдання, які стоять перед суспільством щодо формування концепції розвитку української культури у пострадянський період, академік І.Дзюба вбачає у духовній культурі певну консолідуючу субстанцію, субстрат навколо якого об'єднуються всі інші культууроутворюючі сфери, завдяки чому «культура розуміється як цілісність» [3].

Виходячи з того, що багатовіковий бездержавний статус України не сприяв національно-культурній самоідентифікації, а імперська культурна політика мала на меті «створення в кінцевому наслідку єдиного культурно-історичного народного типу. І тут місця Україні, як національній одиниці, і українській культурі – не було» [4] – академік М.Жулинський наголошує на одному з глибинних, стрижневих завдань духовної культури у формуванні національної свідомості.

В цілому, головний обсяг теоретичних та практичних досліджень художньої культури, що розгорнувся на сучасному етапі державотворення, знайшов свій вияв у сфері: дослідження теорії та історії художньої культури, розгляду художньої творчості як об'єкту естетико-мистецтвознавчого аналізу, методико-педагогічних баченнях художньої творчості тощо.

Праці відомих українських культурологів та мистецтвознавців І.Дзюби, М.Поповича, М.Жулинського, І.Ляшенка, С.Грици, Л.Корній, Н.Герасимової-Персидської, І.Юдіна, Л.Черкашиної, Н.Корнієнко, Ю.Афанасьєва, В.Рожка,

А.Лашенка та ін., залучаючи широкий історико - культурологічний досвід розвитку і функціонування художньої культури України в її поступальному русі, формулюють як одне з пріоритетних завдань мистецтвознавчої науки – дослідження різних аспектів художньо-естетичної прогностики, пов'язуючи її з проблемами державотворення. Як стверджує академік І.Ляшенко: «...сучасні досягнення історії, археології, антропології, етнографії, мовознавства, мистецтвознавства, дають змогу вченим внести досить серйозні корективи не тільки до динаміки руху етносоціогенезу національних культур, а й до етнологічних поглядів на їх близьке й далеке минуле» [9].

Таким чином, висування мистецтвознавчої прогностики як науково-методологічної основи здійснення культурогенезу (аналізу новітніх культурних форм і явищ та їх вплив на формування нових культурних взаємозв'язків та конфігурацій), дозволяє студіювання художніх процесів з урахуваннями специфікації діалектики загального (цілого) та окремого (частини), що за певних умов, можна поширити на царину як загальнонаціонального так і регіонального, з усім комплексом теоретичних і практичних завдань. (Наприклад, це може бути розгляд процесу адаптації загально - українських мистецьких явищ в конкретно-територіальному соціальному середовищі на рівні громадських інститутів, зокрема музеїв, театрів, філармоній, навчальних закладів, творчих спілок. Дослідження впливу місцевих художніх традицій та новацій на формування цілісної картини художньої культури України і т. ін.). При цьому варто наголосити на тому, що вкрай суперечливе розгортання культурних явищ в Україні перших років незалежності, яке знайшло свій вияв з одного боку у стрімкому нарощуванні інноваційних процесів, зумовлених загальним стремлінням до національно-культурного і духовного відродження, а з іншого, у загостренні негативних тенденцій у кадровому, інфраструктурному, фінансовому функціонуванні культурно-духовної сфери. Разом з тим, саме на цьому етапі державотворення відбувалося зростання інноваційних тенденцій, пов'язаних з активізацією культурного життя в регіонах. Приміром, протягом 1993 року

в Україні відкрито 26 нових державних музеїв ; по 4 у Львівській, Одеській областях, 3 – у Чернігівській, по два – у Полтавській, Дніпропетровській, Івано-Франківській, по одному – у Вінницькій, Київській, Кіровоградській, Харківській областях [11].

Саме на цей час припадає поява цілої низки професіональних творчих колективів. Для прикладу, в Чернігівській області з'явилися камерний хор ім. Дм. Бортнянського, симфонічний оркестр, духовий оркестр, ансамбль пісні і танцю «Сіверські клейноди», Чернігівський народний хор, утворилися перші професіональні музичні колективи у Ріпкинському, Козелецькому районах. Чернігівський обласний український музично-драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка отримав статус «академічного».

Розпочалося розгортання іноваційних процесів у галузі художньої освіти, відбувалося започаткування багатоступеневих мистецьких навчальних закладів.

В цьому смислі, науково-теоретичним підґрунтям регіонального бачення художніх процесів може стати застосування методології екстраполяції, експертних оцінок (відносно з'ясування причинно-наслідкових явищ, які стали результатом нових соціально-культурних відносин і їх проявів на регіональному рівні) та моделювання. Зрозуміло, кожен, з вищенаведених методів наукового аналізу реальних чинників художньої дійсності, виявляє дієздатність за певних рамок своєї апостеріорності, яка, в свою чергу, обумовлена як часовими, так і конкретно-регіональними обставинами. Наприклад, науково-практичний метод екстраполяції може виявити свою життєдайність при здійсненні аналізу підготовки мистецьких кадрів на рівні регіону, адже прогнозування творчого ресурсу, моделювання навчальних програм і в кінцевому результаті типів мистецьких навчальних закладів диктується формуванням нового освітнього поля України. Як зауважує ректор Національної музичної академії України ім. П.Чайковського професор В.Рожок: «Сьогодні одним із провідних питань

музичної освіти в Україні є його інтеграція в європейський культурний простір» [12].

Можна передбачити, що застосування вищезазначеної методології наукового аналізу дозволяє здійснити комплексний підхід до реального прогнозування розвитку художньої творчості на регіональному рівні. При цьому, художню діяльність як невід'ємну складову духовної культури в цілому необхідно розглядати за її розміщенням та функціонуванням відносно когнітивної, ціннісної і регулятивної вісей, що, в свою чергу, сприятиме розкриттю культурно-духовних процесів сучасного суспільства у повному обсязі. З цього приводу виникає реальна потреба наукового опрацювання розвитку художньої культури Чернігівщини кінця XX – початку XXI ст., зокрема у сфері музичної, музично-театральної, музично-освітньої творчої діяльності, яка стала невід'ємною складовою духовного відродження України на новітньому етапі державотворення.

Дійсно, за своєю культурною і духовною ємкістю, Чернігово-Сіверський регіон є одним з найбагатших в Україні. Генеза духовної культури Чернігівщини має глибоке історичне джерело. Як наголошує культуролог В.Личковах: «Духовний простір мистецтва Чернігівщини репрезентує особливу, «дивовижну» метафізику Сіверського краю, пов'язану з язичницьким слов'янським пантеїзмом, з візантійським стилем православних храмів, з християнською аскетикою Антонія Печерського, бароковим універсалізмом Лазаря Барановича, з духовною енергетикою святого Феодосія, з імпресіонізмом Михайла Коцюбинського, з символізмом Михайла Жука, з відчуттям «зачарованості» придеснянського краю Олександра Довженка» [7].

У різні історичні епохи Чернігівщина відігравала значну духовно-генеруючу та духовно-продукуючу роль. Зокрема, академік М.Грушевський, характеризуючи значення культурного надбання Чернігівщини в українській історії, констатував: «Як я під черкнув вище, те, що діялося на сім полі в

X-XII вв., потім повторилося, ще яскравіш і для історичного досвіду приступніш у віка XVII-XVIII, коли стара Сіверщина стала лабораторією нового українського побуту, державності і культури козацької доби, що послужило підосною нового українського відродження XIX віку і виявила чималу силу притягнення не тільки для колишніх сіверянських волостей, але й для всього загалу Східнослов'янського світу («мода на український побут, творчість, мистецтво на Московщині XVIII в. і першої половини XIX віку – до її столиць включно)... - дослідник історії українського життя, в якій-будь сфері, все з збільшеною енергією мусить звертатися до пережитків і останків сього життя, облишених в залишках лівобережного і правобережного Полісся. Тут поховані секрети Старої України – і зародки Нової» [2].

За таких дослідницьких обставин, аналітичний підхід до культурогенезу Чернігівщини, зокрема художнього, повинен враховувати і те, що ще за часів середньовіччя у Чернігово-Сіверському регіоні сформувалася самобутня художня культура, яка знайшла свій вияв у неповторній чернігівській архітектурній школі, що стала явищем вітчизняного та світового мистецтва. Її духовний потенціал стверджується шедеврами українського зодчества: Спасо-Преображенським і Борисоглібським соборами, П'ятницькою та Іллінською церквами, Успенським собором Єлецького монастиря та ін. Чернігівщина стала одним з важливих ареалів поширення загальноєвропейського художнього стилю бароко, що знайшло свій вияв у архітектурі (будинок полкової канцелярії, чернігівський колегіум, Катерининська церква і ін.), літературі, поезії (творчість Л.Барановича, І.Галятовського, І.Максимовича), музиці (творчість С.Пекалицького), графіці (творчість О.Тарасевича). Нові принципи художнього мислення, зокрема в галузі музичного мистецтва, поширювали своєю творчістю видатні композитори, пов'язані походженням з Чернігівщиною, М.Березовський, Д.Бортнянський. Зачинателі вітчизняної музично-теоретичної думки Г.Головня, М.Березовський. У XIX ст. провідниками ідей романтизму в музиці стали чернігівці І.І. і О.І. Лизогуби.

Утвердженню модерної музичної культури України ХХст., а разом з нею і нового музичного мислення, сприяла творчість Л.М. і Д.М. Ревуцьких, Г.Верьовки. Ваговим духовним надбанням України стало кобзарське мистецтво Чернігівщини, яке в ході свого історичного розвитку сформувало неповторну чернігівську кобзарську традицію. Саме тому художня культура Чернігівщини, маючи більше ніж тисячолітню історію свого розвитку, кодує в собі все: і історичні, і культурологічні, і мистецтвознавчі знання, той духовний потенціал, що створює реальні умови для ґрунтовного аналізу художньої культури краю на етапі державної незалежності України кінця ХХ – початку ХХІ ст.

До того ж, як уже підкреслювалося, прикметною особливістю сучасного мистецтвознавства є поглиблений інтерес не тільки до тих явищ художньої культури, що є спільними для цілої держави, але й до її регіональних та національно-культурних відмінностей.

Як наголошує Президент академії мистецтв України А.Чебикін: «Нам слід більше дбати про концентрацію зусиль фахівців для розв'язання кардинальних завдань мистецької науки, поєднувати наукову діяльність з освітньою практикою, виявляючи межові точки різних наук і галузей знань, розвивати регіональні мистецтвознавчі пошуки (курсив наш) з метою розпросторення культури і створення загальнокультурного національного державного простору» [14]. До того ж, музична регіоніка, як галузь наукових мистецтвознавчих досліджень, переживає в наш час період активного становлення. Свідченням цього є наукові праці такі як «Музична Харківщина» [10], монографія П.Слободянюка «Культура Хмельниччини» [13], дисертаційні дослідження Г.Д.Локошенка «Музична Сумщина» [8], О.Васюти «Музичне життя на Чернігівщини у XVIII-XIX століть» [1], М.В.Черепанина «Музична культура Галичини» [15], А.І.Литвиненко «Музична культура Полтавщини XIX – початку ХХ століття в аспектах регіонального джерелознавства» [6] та ін.

В цьому контексті виявляє свою значимість думка музикознавця А.Лашенка, який стверджує, що «тільки конкретний вимір у часі і просторі, тобто хронотоп музичного явища, надає йому значення реального чинника. Невипадково в цьому плані науковці все частіше звертаються до регіоніки музичної україністики» [5].

Таким чином, духовна спадщина Чернігівщини створює широкі когнітивні можливості щодо розуміння природи української культури в її справжніх обширах. Тому в наші дні, коли Україна стверджується як велика європейська держава, коли українське суспільство демонструє незворотність руху шляхом ствердження європейських цінностей демократичного розвитку, рух до духовних першоджерел на основі нових наукових підходів, сучасного бачення і розуміння культурних та духовних процесів, роблять дослідження художньої культури Чернігівщини актуальним мистецтвознавчим завданням.

В цьому культурологічному контексті, художня культура Чернігівщини, зокрема у сфері музичної, театральної-музичної та музично-освітньої творчої діяльності виступає як мистецьке явище, як певний феномен української культури новітньої доби.

Література.

- 1.Васюта О.«Музичне життя на Чернігівщині у XVIII-XIX столітті» / О.Васюта. - Чернігів, 1997. – 212 с.
- 2.Грушевський М. Чернігів і Сіверщина в українській історії: кілька спостережень, здогадів і побажань / М.Грушевський // Чернігів і Північне Лівобережжя : огляди, розвідки, матеріали. – К., 1928. – С.116-117.
- 3.Дзюба І. До концепції розвитку української культури / І.Дзюба // Між культурою і політикою : збірка праць. - К., 1998. – С.28
- 4.Жулинський М. Українська культура і формування національної самосвідомості / М.Жулинський // Культура і національна самосвідомість:

- проблеми теорії та завдання практики : тези наук.-практ. конференції. - К., 1991. – С. 8
- 5.Лашенко А. «Музичне життя на Чернігівщині у XVIII-XIX ст.» / А.Лашенко; передм. до монографії О.Васюти. - Чернігів, 1997. – С. 4
- 6.Литвиненко А. Музична культура Полтавщини XIX початку XX століття в аспектах регіонального джерелознавства: автор. дисерт. на здоб. наук. ступ. канд. мистецтв. Нац. муз. акад. України ім. П.І.Чайковсько / А.Литвиненко. - К., 2006. – 20 с.
- 7.Личковах В. «Дім», «Поле», «Храм»: духовний простір мистецтва Чернігівщини / В.Личковах // Чернігівщина incognita : зб. статей – Чернігів, 2004. - С. 19
- 8.Локощенко Г. Музичне життя Сумщини / Г.Локощенко. – К., 1990. – 164 с.
- 9.Ляшенко І. Етнологічні основи українського художнього культурознавства / І.Ляшенко // Українська художня культура: навч. посібник. - К., - 1996. – С. 13.
- 10.Музична Харківщина / упорядн.П.П. Калачник, Н.Л.Очеретовська. – Харків, 1992 – 362 с.
- 11.Погорелова А. Культурне життя регіонів у контексті державної політики / А.Погорелова // Українська культура. – 1995. - №1. – С. 4-5.
- 12.Рожок В. Інтеграція – не уніфікація. Музична освіта та Болонський процес / В.Рожок // День. – 2007 – 23 черв.
- 13.Слободянюк П. Культура Хмельниччини : монографія / П.Слободянюк. - Хмельницький, 1995. – 332 с.
- 14.Чебикін А. Академія мистецтв України: сьогодення і перспективи / А.Чебикін // Мистецькі обрії, 98 : альманах: наук.- теор. праці та публ.- К., 1994. – С. 24
- 15.Черепанин М. Музична культура Галичини / М.Черепанин. - К., 1997. – 328 с.